

Місіс Хадсон, господиня помешкання Шерлока Холмса, була справжньою мученицею. Не тільки тому, що другий поверх її дому частенько зазнавав навали всіляких дивних і часто неприємних осіб, але й сам її славетний квартирант зі своєю дивакуватістю й безладом жорстоко випробовував її терпіння. Його дивовижна неохайність, звичка музикувати в найменше слухний час, незрозумілі й часто ядучі хімічні досліди та й увесь дух насильства й небезпеки, що оточував його, робили Холмса чи не найневигіднішим наймачем у Лондоні. Але, з іншого боку, платив він, як князь. Я не маю сумніву, що тих грошей, які Холмс сплатив за кімнату за роки нашого знайомства, вистачило б на купівлю цілого будинку.

Господиня дивилася на нього з побожністю й ніколи не перечила, незважаючи на всі його чудернацькі вчинки. До того ж вона шанувала Холмса за дивовижну шляхетність і ввічливість із жінками. Жінок він не любив і не довіряв їм, але поважався з ними по-лицарськи. Знаючи, як господиня поважала його, я з хвилюванням вислухав її розповідь, коли другого року після мого весілля вона прибігла до мене з сумною звісткою про тяжку хворобу мого нещасного друга.

— Він помирає, докторе Ватсоне, — сказала вона. — Вже три дні йому все гіршає, і я не знаю, чи проживе він іще хоч день. Він заборонив мені викликати лікаря. Але цього ранку, коли я побачила, як у нього повипиналися вилиці і як блищать очі, я не витримала. "Хочете ви чи ні, а я зараз піду по лікаря", — сказала я. "Тоді хай це буде Ватсон", — мовив він. Мерщій до нього, сер, бо ви можете не застати його живим!

Я був приголомшений, тим паче, що нічого не чув про цю хворобу, і миттю схопив пальто й капелюх. Дорогою я заходився розпитувати, що сталося.

— Я не можу розповісти вам багато, сер. Він працював над якоюсь справою в Розергайсі, в провулках біля річки, й там підхопив цю недугу. В

середу опівдні він зліг і більше не вставав. За всі три дні ріски не мав у роті.

— О Боже! Чому ж ви не викликали лікаря?

— Він не схотів, сер. Ви знаєте, який він неподатливий. Я не наважилась чинити проти його волі. Але йому недовго лишилося жити на світі — ви це одразу побачите, тільки-но поглянете на нього.

Це справді було моторошне видовище. Похмурого, туманного листопадового дня кімната хворого виглядала дуже сумно, але найбільше обпалило холодом мою душу висохле, виснажене обличчя на подушках. Очі мого друга блищали, мов у лихоманці, щоки хворобливо палали, губи вкрилися темною корою; тонкі руки гарячково бгали ковдру, голос був хрипкий і тремтячий. Коли я увійшов до кімнати, він лежав нерухомо, але в очах майнув вогник — він упізнав мене.

— Ну, Ватсоне, здається, настали погані дні, — сказав він кволим голосом, але з іскринкою своєї давньої жартівливої манери.

— Любий мій друже! — вигукнув я, наблизившись до нього.

— Стійте! Не підходьте! — мовив він тим рішучим, наказовим тоном, який можна було почути в нього лише в хвилини напруження. — Якщо ви підійдете ближче, Ватсоне, я звелю вам забиратися геть.

— Але чому?

— Бо я так хочу. Хіба цього не досить?

Так, місіс Хадсон мала рацію. Він став ще неподатливішим, ніж будь-коли. Проте мав украй жалюгідний вигляд.

— Я тільки хотів допомогти, — пояснив я.

— Отож! Хочете допомогти, то робіть те, що вам скажуть.

— Гаразд, Холмсе.

Він трохи пом'якшав.

— Ви не гніваєтеся? — спитав він, задихаючись.

Бідолаха, як я міг гніватись, коли він лежав переді мною такий немічний?

— Це для вашого ж добра, Ватсоне, — прохрипів він.

— Для мого добра?

— Я знаю, що зі мною сталося. Ця хвороба — з Суматри; голландці знають про неї більше за нас, але теж небагато. Зрозуміло лише одне: вона, безперечно, смертельна й страшно заразлива.

Він говорив з гарячковою напругою, його довгі руки ворушились, немовби прагнучи відсторонити мене.

— Заразлива навіть від дотику, Ватсоне, — авжеж, від дотику. Стійте якомога далі, і все буде гаразд.

— О Боже, Холмсе! Невже ви гадаєте, що це мене злякає? Я не зважатиму на це навіть біля ліжка чужої людини. То невже щось завадить мені виконати свій обов'язок перед давнім другом?

Я знову підійшов до нього, але він із шаленою люттю відштовхнув мене.

— Я розмовлятиму з вами тільки тоді, коли ви стоятимете на місці. Інакше вийдіть геть із кімнати.

Я так глибоко шанував надзвичайні Холмсові таланти, що завжди корився його бажанням, навіть коли не розумів їх. Але тепер у мені заговорив професійний обов'язок. Нехай Холмс керує мною де завгодно, але нині я, врешті-решт, — лікар біля ліжка хворого.

— Холмсе, — сказав я, — ви не володієте самим собою. Хворий — усе одно, що дитина. Хочете ви того чи ні, я огляну вас і візьмуся лікувати.

Він люто поглянув на мене.

— Якщо вже до мене силоміць ведуть лікаря, то нехай це буде принаймні людина, якій я довіряю, — сказав він.

— Ви не довіряєте мені?

— У вашу дружбу я, зрозуміло, вірю. Проте факт є факт, Ватсоне, а ви лише звичайнісінький лікар, з вельми обмеженим досвідом та знаннями. Мені боляче таке вам говорити, проте вибору я не маю.

Мене це тяжко образило:

— Такі зауваження не гідні вас, Холмсе. Вони свідчать про стан ваших нервів. Якщо ви не довіряєте мені, я не нав'язуватиму своїх послуг. Дозвольте привезти до вас сера Джаспера Міка, або Пенроза Фішера, чи будь-кого з найкращих лікарів у Лондоні. Хтось із них мусить допомогти вам, і край. Якщо ж ви гадаєте, що я байдуже стоятиму тут і дивитимусь, як ви помираєте, то помиляєтеся в своєму другові.

— Ви бажаєте мені добра, Ватсоне, — мовив хворий зі стогоном, схожим на схлипування. — Хочете, я доведу вам ваше нецтво? Що ви

знаєте, наприклад, про тапанулійську[55] лихоманку? А про чорну формозьку[56] виразку?

— Я ніколи про них не чув.

— На Сході, Ватсоне, є багато дивовижних і незвичних хвороб. — Він зупинявся після кожної фрази, щоб зібратися на силі. — Я довідався про це нещодавно, коли розслідував одну справу про отруєння. Тоді я, напевно, й заразився. Ви тут нічого не зможете вдіяти.

— Може, й так. Але я випадково дізнався, що доктор Енстрі, найбільший у світі знавець тропічних хвороб, зараз у Лондоні. Не перечте, Холмсе, я негайно їду до нього! — Я рішуче обернувся до дверей.

Ніколи ще я не зазнавав такої поразки! Хворий за мить стрибком тигра перейняв мене. Я почув різкий скрегіт ключа в замку. Наступної хвилини він уже знов упав на ліжко, задихаючись після цього шаленого спалаху енергії.

— Силоміць ви не заберете в мене ключ, Ватсоне. Я спіймав вас, друже! Доведеться вам тут посидіти, доки я сам вас не випущу. Та не сумуйте, — він говорив переривчастим голосом, ледве відсапуючи, — я розумію, ви хочете допомогти мені. Я чудово це знаю. Хай буде по-вашому, але дайте мені трохи перепочити. Ні, Ватсоне, ні, не зараз. Зараз четверта година. О шостій можете йти.

— Це божевілля, Холмсе!

— Лише дві години, Ватсоне. Обіцяю вам, що о шостій ви підете. Чи згодні ви зачекати?

— Я не маю вибору.

— Отож-бо й воно, Ватсоне. Дякую, я сам поправлю ковдру. Краще стійте якнайдалі від мене. А тепер, Ватсоне, ще одна умова. Якщо ви справді хочете допомогти мені, то привезіть не того, про кого згадували, а того, кого я сам оберу.

— Згода.

— Ось перше розумне слово, яке ви промовили після того, як увійшли сюди. Візьміть поки що отам книги. Я трохи захекався... Цікаво, що відчуває батарея, силкуючись пропустити струм крізь дошку?.. О шостій, Ватсоне, ми продовжимо розмову.

Але нашій розмові судилось поновитися задовго до цієї години, та ще й за обставин, які приголомшили мене не менше за той стрибок до дверей. Я кілька хвилин стояв і дивився на мовчазного Холмса в ліжку. Його обличчя було майже накрите ковдрою: здавалося, що він заснув. Не в змозі спокійно сидіти й читати, я став потихеньку ходити кімнатою, розглядаючи портрети відомих злочинців, розвішані по всіх стінах. Отак походжаючи туди-сюди, я нарешті дійшов до каміна. На полиці лежали люльки, кисети з тютюном, шприци, кишенькові ножі, револьверні патрони та інші дрібниці. Серед них була маленька чорно-біла скринька з слонової кістки, в якій зсувалося вічко. Скринька була дуже гарна, і я вже простяг до неї руку, щоб розгледіти її краще... Аж тут Холмс скрикнув так пронизливо, що його, мабуть, почули аж по той бік вулиці. З жаху я весь похолов, волосся на моїй голові заворушилось від цього страхітливого крику. Обернувшись, я побачив спотворене Холмсове обличчя з навіженими очима. Я закам'янів зі скринькою в руці.

— Поставте на місце! На місце, негайно, Ватсоне! Негайно, я сказав!  
— Він полегшено зітхнув і знов упав на подушки, коли я поклав скриньку на полицю. — Я не переношу, Ватсоне, коли чіпають мої речі. Адже ви це знаєте. Та ще увесь час ходите туди-сюди. Ви — лікар, а така ваша поведінка здатна довести пацієнта до божевілля. Сядьте, друже, і дайте мені спокій!

Ця пригода справила на мене дуже прикре враження. Дика, несподівана лютість, невластива його стриманій натурі брутальність, — усе це свідчило, як підупала сила його думки. Що могло бути сумнішим за руїну цього великого розуму? Я мовчки, засмучено сидів, аж поки не настав призначений час. Холмс так само, здавалося, стежив за годинником, і тільки-но пробило шосту, як він заговорив з тим самим гарячковим збудженням, що раніше.

— Ну, Ватсоне, — сказав він, — ви маєте якийсь дріб'язок у кишені?

— Так.

— Срібло?

— Так, маю.

— Скільки півкрон?[57]

— П'ять.

— О, замало! Замало! Яке нещастя, Ватсоне! Але все-таки покладіть їх у кишеню для годинника. А решту грошей — у ліву кишеню штанів. Дякую. Це якось урівноважить вас.

Це вже було чистісіньке божевілля. Він здригнувся й чи то кахикнув, чи то схлипнув.

— Тепер запаліть газ, Ватсоне, але дуже обережно, не більше ніж наполовину. Благаю вас, обережно, Ватсоне. Чудово, дякую. Ні, не треба завішувати вікон. А тепер покладіть ці листи й папери на стіл біля мене. Дякую. І ще дещо з того дріб'язку, що на полиці. Чудово, Ватсоне! Там є щипчики для цукру. Візьміть ними, будь ласка, оту скриньку з слонової кістки. Поставте її серед цих паперів. Отак! А тепер ідіть і привезіть до мене містера Калвертона Сміта, з Ловер-Берк-стрит, 13.

Правду кажучи, моє бажання бігти по лікаря дещо ослабло, бо сердешний Холмс, безперечно, марив, і залишати його самого було небезпечно. Проте він уперто вимагав привезти до нього особу, що її він назвав, хоча перед тим відмовлявся від усякої допомоги.

— Я ніколи не чув цього імені, — зауважив я.

— Цілком можливо, любий мій Ватсоне. Вас, мабуть, здивує, що найкращий у світі знавець цієї хвороби — не лікар, а плантатор. Містер Калвертон Сміт — відомий житель Суматри, який нині приїхав до Лондона. Спалах цієї хвороби на його плантаціях, далеко від лікарів, змусив його самого взятися за її вивчення, й він досяг чималих успіхів. Він — особа дуже пунктуальна, тож я не хотів відпускати вас до шостої години, бо знав, що ви не застанете його вдома. Якщо ви зможете переконати його приїхати сюди й застосувати свої виняткові знання про цю хворобу, — а це стало найбільшим його захопленням, — то він, безперечно, допоможе мені.

Я передаю тут Холмсові зауваження як одне ціле, хоч вони не раз переривалися його важким диханням і гарячковими рухами, які свідчили про біль, що дошкуляв йому. За той час, що я пробув у нього, його вигляд погіршав. Рум'янець став яскравішим, очі палали в темних ямках, холодний піт уклав чоло. Але все-таки він зберігав свою спокійну, виразну мову. До останнього подиху він мав залишитися самим собою.

— Розкажіть йому про все, що зі мною сталося, — просив він. — Перекажіть свої враження, коли ви побачили людину, що помирає, — помирає й марить... Незрозуміло, чому дно океану не вкрите шаром устриць, адже вони так рясно плодяться... О, я знову марю! Дивно, як мозок сам себе контролює! То про що я говорив, Ватсоне?

— Про мою розмову з містером Калвертоном Смітом.

— Так, так, пам'ятаю. Моє життя залежить від нього. Вблагайте його, Ватсоне. Стосунки в нас із ним препогані. Його небіж, Ватсоне... Я підозрював лихо, і він це відчув. Хлопець помер у страшних муках. Сміт лихий на мене. Ви повинні розтопити лід у його серці, Ватсоне. Просіть, благайте, будь-що привезіть його сюди. Він може врятувати мене — тільки він!

— Я привезу його з собою в кебі, навіть якщо доведеться занести його туди на руках.

— Ні, не робіть такого. Ви повинні хутчіше переконати його приїхати окремо. Самі поверніться сюди раніше. Придумайте якийсь привід, щоб не їхати з ним. Не забудьте, Ватсоне. Не підведіть мене. Ви ніколи не підводили мене... Немає сумніву, що якісь природні вороги перешкоджають розмноженню цих істот. Ми з вами зробили своє, Ватсоне... Невже увесь світ буде повен устриць? Ні, ні, це страшно!.. Перекажіть йому свої враження якомога докладніше.

Я пішов, уражений тим, що побачив у такому стані цю найрозумнішу людину, яка лепече, мов дитина. Він віддав мені ключ, і мене осяяла думка забрати цей ключ з собою, щоб Холмс не надумав зачинитися в кімнаті. Заплакана місіс Хадсон чекала на мене в коридорі. Виходячи з помешкання, я почув, як Холмс високим тонким голосом завів якусь божевільну пісню. Надворі, поки я чекав на кеб, до мене з туману наблизився чоловік.

— Як здоров'я містера Холмса, сер? — спитав він.

То був мій давній знайомий, інспектор Мортон зі Скотленд-Ярду, вбраний у цивільне.

— Він дуже хворий, — відповів я.

Інспектор якось дивакувато глянув на мене. Якби це не було таким неймовірним, мені здалося б, що в світлі, яке падало з віконця над дверима, я побачив на його обличчі задоволення.

— Я дещо чув про це, — сказав він.

Під'їхав кеб, і я облишив цю розмову.

Ловер-Берк-стрит була довгим рядом гарних будинків на межі Нотинґ-Хілла й Кенсинґтона. Будинок, перед яким візник зупинив кеб, здавався пишним, навіть бундючним, — із старомодною залізною огорожею й важкими дверима з блискучими бронзовими ручками. Пасував до нього й пихатий ключник, що з'явився на порозі, осяяний електричним світлом.

— Так, містер Калвертон Сміт удома. Доктор Ватсон? Дуже добре, сер, дозвольте вашу картку.

Моє скромне ім'я й фах, напевно, не справили враження на містера Калвертона Сміта. Крізь напіввідчинені двері я почув його роздратований, пронизливий голос:

— Що це за один? Чого він хоче? Боже мій, Степлсе, скільки разів я казав вам, щоб мені не заважали, коли я працюю!

Далі долинули тихі, заспокійливі пояснення ключника.

— Я не прийму його, Степлсе. Терпіти не можу таких перешкод під час роботи. Мене немає вдома, так і скажіть. Нехай приходить уранці, якщо я справді йому потрібен.

Знову почулося тихе бурмотіння.

— Еге ж, еге ж, так йому й скажіть. Хай прийде вранці або зовсім не приходить. Нема чого переривати мені роботу.

Я подумав про Холмса, що борсається на ліжку й лічить хвилини, чекаючи на допомогу. Часу на церемонії не було. Його життя залежало від моєї наполегливості. Перш ніж послужливий ключник устиг передати мені відповідь господаря, я відштовхнув його й ступив до кімнати.

Чоловік, що сидів у кріслі біля каміна, з лютим криком підхопився з місця. Я побачив широке жовте обличчя з грубими рисами, важким подвійним підборіддям і злими сірими очима, які зирили на мене з-під кудлатих рудих брів. Рожеву лисину вкривала оксамитова шапочка, кокетливо зсунута набік. Голова його була досить велика, але, поглянувши нижче, я здивовано побачив маленьке кволе тіло, скривлене в плечах, — напевно, через рахіт у дитинстві.

— У чому річ?! — скрикнув він високим, верескливим голосом. — Що це за вторгнення? Хіба вам не передали, щоб ви прийшли завтра вранці?

— Пробачте, — мовив я, — у мене дуже нагальна справа. Містер Шерлок Холмс...

Ім'я мого друга подіяло на чоловічка найдивовижнішим чином. Гнів зник з обличчя. Воно сповнилось напруги й уваги.

— Ви прийшли від Холмса? — спитав він.

— Я щойно від нього.

— Що з Холмсом?

— Він дуже хворий. Через те я й приїхав до вас.

Чоловічок показав мені на стілець і знов уместився в кріслі. Цієї миті я побачив у дзеркалі над каміном його обличчя. Я міг би заприсягтися, що на ньому майнула гідка, злостива посмішка. Але я одразу переконав себе, що це якась нервова судома, бо за хвилину, коли він знов обернувся до мене, на обличчі його була щира скорбота.

— Мені боляче це чути, — мовив він. — Я знав містера Холмса лише з ділових зустрічей, але дуже шаную його таланти і вдачу. Він — знавець злочинів, а я — хвороб. Для нього — лиходії, для мене — мікроби. Ось мої в'язні, — вів далі він, показуючи на ряд пляшок та слоїків, що стояв на столику біля стіни. — В цих желатинових культурах відбувають покарання найлютіші злочинці в світі.

— Саме з цієї причини містер Холмс дуже хоче вас бачити. Він високо цінує вас і вважає, що ви — єдина в Лондоні людина, здатна допомогти йому.

Чоловічок здригнувся, і кокетлива шапочка звалилася на підлогу.

— Чому? — спитав він. — Чому містер Холмс гадає, що я можу допомогти йому?

— Бо ви знаєтеся на східних хворобах.

— А чому він думає, що хвороба, якою він заразився, східна?

— Бо йому довелося працювати серед китайських матросів, у доках.

Містер Калвертон Сміт люб'язно всміхнувся і підняв свою шапочку.

— Он як, невже? — сказав він. — Сподіваюся, що ця хвороба не така смертельна, як ви гадаєте. Давно він занедужав?

— Зо три дні тому.

— Він марить?

— Так, часом.

— Так, так! Це вже серйозніше. Було б не по-людському не відгукнутися на його прохання. Я дуже не люблю, коли мою роботу переривають, докторе Ватсоне, але цей випадок справді винятковий. Я відразу ж поїду з вами.

Я пригадав Холмсове прохання.

— На мене чекають в іншому місці, — відповів я.

— Гаразд. Я поїду сам. Адресу містера Холмса в мене записано. Через півгодини я буду там.

У мене завмерло серце, коли я повернувся до Холмсової спальні. За цей час, я знав, могло статися найгірше. Однак, на моє превелике щастя, він виглядав набагато краще. Його обличчя було бліде, як і раніше, проте від марення не залишилося й сліду, та й говорив він хоч і кволим, але надзвичайно виразним і бадьорим голосом:

— Ви бачили його, Ватсоне?

— Так, він уже їде.

— Чудово, Ватсоне! Чудово! Ви — найкращий з вісників.

— Він хотів приїхати зі мною.

— Це неможливо, Ватсоне. Аж ніяк неможливо. Він питав про причину хвороби?

— Я сказав йому про китайців в Іст-Енді.

— Саме так! Гаразд, Ватсоне, ви зробили все, що міг би зробити друг. Тепер можете зникнути зі сцени.

— Я мушу зачекати й вислухати його думку, Холмсе.

— Звичайно ж, мусите. Але я маю підставу вважати, що думка ця буде відвертіша й цінніша, коли йому здаватиметься, що ми тут наодинці. За моїм ліжком, у головах, досить місця для вас, Ватсоне.

— Любий мій Холмсе!

— Боюся, що в вас немає вибору, Ватсоне. В кімнаті нема де сховатись, і це дуже добре, бо не збудить ніякої підозри. Тож, Ватсоне, тут ми, гадаю, зробимо все, що треба. — З рішучим виразом на змарнілому обличчі він несподівано сів на ліжку. — Вже риплять колеса, Ватсоне. Швидше, друже, якщо ви мене любите! І не ворухіться, хай би що там сталося — хай би що там сталося, чуєте? Не розмовляйте! Не рухайтесь! Лише слухайте якомога уважніше... — Цієї миті сили знов покинули його, й вольова, виразна мова перетворилась на кволе, плутане бурмотіння людини, що марить.

Зі своєї схованки, в якій я так раптово опинився, я почув, як залунали кроки на сходах, як відчинилися, а потім зачинилися двері спальні. А далі, на мій подив, запанувала довга мовчанка, яку переривало лише дихання й хрипіння хворого. Я уявив собі, як наш відвідувач стоїть біля ліжка й дивиться на страдника. Нарешті ця дивна мовчанка урвалась.

— Холмсе! — вигукнув відвідувач так настирливо, ніби будив сонного.  
— Холмсе! Ви чуєте мене, Холмсе?! — Я почув шурхіт, ніби хворого несамовито трусили за плече.

— Це ви, містере Сміте? — прошепотів Холмс. — Я й не сподівався, що ви прийдете.

Сміт засміявся.

— Авжеж, не сподівалися, — сказав він. — І все-таки, як бачите, я тут. Плачу за лихо добром, Холмсе, — за лихо добром!

— Це дуже люб'язно, дуже шляхетно з вашого боку. Я високо ціную ваші знання.

Відвідувач посміхнувся:

— Еге ж. Ви, на щастя, єдиний у Лондоні, хто здатен на це. Ви знаєте, що з вами?

— Те саме, — мовив Холмс.

— Он як! Ви впізнаєте симптоми?

— Аж надто добре.

— Що ж, мене це не дивує, Холмсе. Мене не дивує, що в вас те саме. Якщо так, то справи ваші кепські. Бідолаха Віктор помер четвертого дня, — цей дужий, здоровий хлопець. Вам, як ви казали, здалося дивним, що він у серці Лондона підхопив цю рідкісну азійську хворобу — до того ж хворобу, яку я так ретельно вивчав. Дивовижний збіг, Холмсе. Ви вдало це підмітили, але не дуже люб'язно було твердити, що тут є причина й наслідок.

— Я знав, що це скоїли ви.

— Он як, ви знали? Але ж довести цього не могли. А як ви гадаєте, чи добре це — спершу висувати проти мене такі звинувачення, а потім, опинившись у біді, плазувати переді мною, благаючи про допомогу? Що це за витребеньки, га?

Я почув засапане, важке дихання хворого.

— Дайте мені води! — прохрипів він.

— Скоро вам кінець, друже, але я не піду, не скінчивши розмови. Лише заради цього я й подам вам води. Ось, не розхлюпайте! Отак. Вам зрозуміло, що я кажу?

Холмс застогнав.

— Зробіть для мене все, що можете. Забудьмо минуле, — шепотів він.  
— Я викину всю цю справу з голови, присягаюся. Лише вилікуйте мене, і я забуду про неї.

— Забудете про що?

— Про ту смерть Віктора Севеджа. Ви тільки-но зізналися, що це скоїли ви. Я забуду про це.

— Можете забувати чи пам'ятати, як собі хочете. Я не побачу вас на лаві свідків. Ви будете в іншому місці, любий мій Холмсе, можу вас запевнити. Мене не обходитиме, що ви знаєте, чому помер мій небіж. Зараз ідеться не про нього, а про вас.

— Так, так.

— Ваш приятель, що приїхав до мене, — забув його ім'я, — сказав, що ви заразились в Іст-Енді, серед моряків.

— Я тільки так можу це пояснити.

— І ви пишаєтеся своїм розумом, Холмсе? Вважаєте себе таким кмітливим, авжеж? Але нині вам зустрівся дехто кмітливіший. Поміркуйте-но, Холмсе. Чи не могли ви підхопити цю хворобу іншим чином?

— Я не можу думати. Голова тріскає. Допоможіть, заради Бога!

— Так, я допоможу вам. Допоможу зрозуміти, що сталося і як це сталося. Я хочу, щоб ви дізналися про це, перш ніж помрете.

— Дайте мені чого-небудь, щоб утамувати цей біль!

— Біль, кажете? Так, мої кулі[58] теж верещали з болю. Схоже, мабуть, на судоми?

— Так, так, це судоми.

— Ну, то слухати мене вони вам не завадять. Слухайте! Ви не пригадуєте якогось незвичайного випадку якраз перед тим, коли захворіли?

— Ні, ні. Нічого.

— Подумайте ще.

— Я надто хворий, щоб думати.

— То я допоможу вам. Ви одержували що-небудь поштою?

— Поштою?

— Скриньку, наприклад?

— Я хворий, я помираю!

— Слухайте, Холмсе! — До мене долинув звук, ніби хворого трусили за плече, і я ледве всидів у своїй схованці. — Ви повинні вислухати мене. Ви мусите вислухати мене. Чи пам'ятаєте ви скриньку — скриньку зі слонової кістки? Її надіслали вам у середу. Ви відчинили її, пам'ятаєте?

— Так, так, я відчинив її. Там усередині була гостра пружина. Якийсь жарт...

— То був не жарт, як ви швидко переконалися. Нарікайте на себе, дурню. Хто просив вас ставати на моїй дорозі? Якби ви мене облишили, я б вас не займав.

— Згадав, — прохрипів Холмс. — Пружина! Я подряпав нею палець. Ось вона, ця скринька, на столі.

— Авжеж, це вона, Святим Юрієм присягаюсь! І зараз вона зникне в моїй кишені. Ви втратите свій останній доказ. Тепер ви знаєте правду, Холмсе, й можете померти, переконавшись, що я вас убив. Ви довідались надто багато про долю Віктора Севеджа, тож я примусив вас розділити її. Ви невдовзі помрете, Холмсе. А я посиджу тут і подивлюся, як ви помиратимете.

Холмсів голос стихився аж до незрозумілого шепоту.

— Що таке? — перепитав Сміт. — Відкрити газ? У вас уже темніє в очах, еге ж? Гаразд, зараз відкручу, щоб краще вас бачити. — Він перейшов через кімнату, і в ній миттю спалахнуло яскраве світло. — Може, вам іще чогось треба, друже мій?

— Сірник і цигарку.

Я мало не скрикнув з подиву та радощів. Холмс говорив своїм природним голосом — трохи слабшим, щоправда, але тим самим, який я знав. Запала довга мовчанка, і я відчув, що Калвертон Сміт мовчки стоїть і приголомшено дивиться на мого друга.

— Що це означає? — пролунав нарешті сухий, різкий голос.

— Найкращий спосіб зіграти з успіхом роль — це вжитися в неї, — пояснив Холмс. — Присягаюся вам, що всі ці три дні я нічого не їв і не пив, аж поки ви не зробили ласку подати мені цю склянку води. Але найважче було без тютюну. А ось і цигарка! — Я почув, як тернули сірником. — Тепер мені набагато краще. Еге, еге! Я чую кроки друга!

Зі сходів справді долинули кроки, двері відчинились, і з'явився інспектор Мортон.

— Усе гаразд, заберіть його, — сказав Холмс.

Інспектор узявся до своєї звичної справи.

— Вас заарештовано за звинуваченням в убивстві Віктора Севеджа, — промовив він.

— Можете додати: і за спробу вбивства Шерлока Холмса, — зауважив мій друг, сміючись. — Щоб не турбувати хворого, інспекторе, містер Калвертон Сміт сам подав вам знак, запаливши газ. До речі, в правій кишені піджака заарештованого схована скринька, її треба вилучити. Дякую. З нею слід поводитись обережно. Вона ще стане в пригоді на суді.

Я почув звуки несподіваного шарпання й боротьби, що скінчилися ляскотом заліза й криком болю.

— Тільки нашкодите самі собі, — мовив інспектор. — Стійте спокійно, чуєте?

Клацнули наручники.

— То це пастка! — скрикнув високий, верескливий голос. — Це приведе на лаву підсудних вас, Холмсе, а не мене. Він попросив, щоб я приїхав і полікував його. Я зжалився над ним і приїхав. А тепер він твердитиме, що я сказав якусь там дурницю, яку він сам придумав, аби довести свої безглузді підозри. Брешіть, скільки хочете, Холмсе. Мої слова мають не меншу вагу за ваші.

— О Боже! — вигукнув Холмс. — Я зовсім забув про свідка. Любий мій Ватсоне, тисячу разів пробачте мені. Як я міг не звернути на вас уваги! Здається, немає потреби рекомендувати вам містера Калвертона Сміта, — адже, як я розумію, ви вже бачилися з ним сьогодні ввечері. У вас є внизу кеб, інспекторе? Я поїду слідом за вами, коли вдягнуся, бо можу стати в пригоді поліції.

— Ніколи ще я не хотів так їсти й пити, — сказав Холмс, освіжившись склянкою кларету й з'ївши кілька бісквітів у перервах між одяганням. — Хоча, як ви знаєте, мої звички непостійні, тож такі подвиги вдаються мені легше, ніж будь-кому іншому. Мені було вкрай потрібно переконати місіс Хадсон у тому, що я хворий, бо вона мала повідомити про це вас, а ви в свою чергу — Сміта. Адже ви не образилися, Ватсоне? Признайтеся, що вміння прикидатись не входить до числа ваших багатьох талантів, а якби ви знали мою таємницю, то ніколи не змогли б ублагати Сміта приїхати сюди, — а це було головним у моєму намірі. Знаючи його мстиву натуру, я був певен, що він приїде подивитися на справу своїх рук.

— Але ваш вигляд, Холмсе, ваше мертвотне обличчя?

— Три дні повного посту не прикрашають людину, Ватсоне. А все інше можна легко "вилікувати" губкою. З вазеліном на чолі, беладонною в

очах, рум'янами на щоках і восковою корою на губах можна цілком справити враження, що ти хворий. Симуляція хвороб — це річ, якій я збираюся присвятити одну зі своїх розвідок. А оті уривчасті розмови про півкрони, устриці та всілякі інші речі непогано імітували марення...

— Але чому ви не дозволяли мені підходити до вас, якщо насправді ніякої хвороби не було?

— Ви ще й питаєте, любий мій Ватсоне! Гадаєте, я не ціную ваших медичних знань? Хіба міг я сподіватися, що ваш досвідчений погляд не помітить, що в смертельно хворого немає високої температури й пульсу? На відстані чотирьох ярдів я ще міг дурити вас. А якби це мені не вдалося, хто привіз би Сміта до моєї пастки? Ні, Ватсоне, не чіпайте цієї скриньки. Погляньте на неї збоку й ви побачите оте місце, звідки вискакує гостра, мов гадюче жало, пружинка, коли її відчиниш. Я думаю, що саме таким пристроєм і було вбито сердешного Севеджа, який стояв між цим чудовиськом і спадщиною. Адже ви знаєте, що я отримую найрізноманітнішу пошту, тож звик обережно поводитись з усіма посилками, які надходять до мене. Я розумів: переконавши Сміта в тому, що його намір справді вдався, я зможу витягти з нього зізнання. Все це я розіграв із старанністю справжнього актора. Дякую, Ватсоне, допоможіть-но мені вдягти пальто. Коли ми закінчимо справи в поліційній дільниці, нам не завадить заїхати до Сімпсона чогось попоїсти.